

HAMDULLAH SUPHI TANRIÖVER GÖRÜŞLERİNİ ANLATIYOR

.....
-ÇUKUROVA'NIN BAŞARILAN İŞLER YANINDA, BAŞARILMIYA MUHTAÇ BİR ÇOK İŞLER OLDUĞU MUHAKKAKTIR — MİLLET MECLİSİNDEN EKSİK KANUNLAR ÇIKARMIŞIZ — ANADOLUMUZ, ORMAN MESELESİNDE ACINACAK BİR VAZİYETTEDİR — ON MİLYON KEÇİ DERHAL DIŞARIYA SATILAMAZ. DERHAL İÇERDE KESİLİP YENEMEZ — TOROS YA-MAÇLARINDAN SAHİLLERE KADAR GELEN ZEYTİNLİKLERİ İSLAH ETMEK LÂZİM — ANADOLU, UCU BUCAĞI OLMİYAN KORKUNÇ, MÜSTESNA BİR VİRANEDİR. ONUN BİR ÇOK KÖSELERİNDE İÇ AFRIKA, İÇ ASYA SEFALETİ VARDIR. — DEMOKRASİ YOLUNA GEÇ GİRDİK. YAVAŞ İLERLİYORUZ — ATATÜRK'ÜN EN BÜYÜK ESERİ NEDİR ?
.....

[Eski Maarif Vekili ve Bükrüş Büyük Elçisi, Mersin Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver, seçim dairesini ziyaret ettiği sırada Mersin Muhabirimiz kendisiyle uzun bir mülâkatta bulunmuştur. Kıymetli fikir adamımız bir çok memleket davalarını bu mülâkatta ele almış ve derin bir alâka ile karşılamağa layık ifadelerde bulunmuşlardır. Mülâkâtı aynen aşağıya geçiriyoruz:]

Hamdullah Suphi Tanrıöver

tip, suallerin mahiyetini öğrenmek istedi. Kısaca anlattıktan sonra, ilk suali açtım:

Çukurovadan intibalar

— Çukurovamızdaki tetkiklerinizden doğan intibalarınız nelerdir?

— Yirmi sene evvel Çukurovayı; Millet Meclisinden gelen bir heyetle beraber, ziyaret etmiştim. Bu gelişimde bir çok ağır meselelerin halle doğru gittiğini gördüm. Çukurova havalisine ait mahallî lisan meselesi hemen hemen halledilmiş gibidir. Yeni mektepler; memleket çocuklarını dil birliğine doğru götürmekte ve türkçe - arapça münakaşasını tabii bir şekilde ortadan kaldırmakta çok hayırlı bir hizmet görmektedir.

(Devamı: Sa. 5; Sü. 1 de)

Mersin Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver'i Toros otelinde ziyaret ettim. Kendisiyle, Çukurova ve Mersine ait memleket davaları hakkında bir konuşma yapmak istediğimi ve sözlerinin Vatan gazetesinde neşredileceğini söyledim.

Sayın Milletvekili ve değerli ha-

H. Suphi Tanrıöver görüşlerini anlatıyor

(Baş 1 İncide)

Bıtma yatağı piriç tarlaları yerinde portakal, limon, narenciye ve muz ağaçlarının yetiştiğini ve bunun halkımıza servet getirdiğini sevinerek gördüm.

Yeni bir tüccar sınıfı peyda olmuş, bunların arasında benim otuz, otuz beş sene evvel İstanbul'da tanıdığım kimseler var. Benimle bütün memleket meselelerini ve bilhassa iktisad işlerimizi uzun uzadıya konuştular. Görüşlerinde ve anlayışlarında bulduğum vuzuh; bu istikametlerde nasıl bir inkişafa mazhar olduğumuzu bana anlattı.

Sılıfkoye gittik. Göksu üzerinde yapılan bendin ameliyatını seyrettik. Bu ameliyatı cenub Anadolu'daki diğer sulama tesisatını sithen birleştiriyorum; bu parçanın son derece verimli toprakları üzerinde bir, hattâ iki Mısır vücutde gelirse buna asla şaşmamalıyız. Ağa Teknik Okulu ve onun bağındaki genç öğretmenler, yanrki sulamadan İçel Halkının en doğru yoldan istifade edebilmesi için şimdiden çalışıyorlar.

Köylü çocukları bir nevi devşirme usulü ile bu mekteplere alınacak ve tahsillerini yaptıktan sonra köylerine iade olunacaktır. Cebre, mükellefiyete kuzum kalmamıştır.

Köy çocukları bize şahsen söylediler:

— Biz buraya istiyerek geldik. Gönüllü olarak geldik.

Ormanlar ve keçiler

Çukurovanın başarılan işler yanında, başarılmıya muhtaç bir çok işler olduğu muhakkaktır. Millet Meclisinden eksik kanunlar çıkarılmıştır. Bu kanunlar bir tafaddır. Keçi meselesinde olduğu gibi, hâlâ yürük bir Anadolu var. Sürülerin peşinde doluyoruz. Bu cihet gözden kaçmıştır.

Keçiyi ormandan çıkarmayı düşünmüştük, bu zaruridir. Anadolu-muz orman meselesinde acınacak bir vaziyettedir. Acil tedbirlere ihtiyac var. Fakat, kanunu yapanlar, keçiyi ormandan sürüp çıkardıktan sonra, bu hayvan nerede otlayacak ve keçinin peşindeki yürük nerede geçinecek, bunu icap ettiği gibi düşünmemişler.

Çukurovaya gelmeden evvel ziyaretinde bulunduğumuz Tarım Bakanı, bize Anadolu'da «On milyon keçi var» dedi. On milyon keçi, derhal dışarıya satılamaz. Derhal içinde kesilip yenemez. Bunların verdiği nimetlerle geçinen bir milyona yakın göçebe derhal iskân edilemez.

Bunun için kanun dokuz senedir tatbik edilemiyor. O halde noksan dır. İkinci kısmı düşünmek lâzım: Keçi ne olacak, yürük ne olacak? Büyük orman meselemiz de birçok zorlukları olan davarlarımızdan biridir.

Ormanlarımızla meşgul olan yeni bir zümre, muhtelif işletmelerde vazife almıştır. Bu zümre ile temasa geldik. Genç orman memurlarımızda bilgi var. İyi niyet var. Ve çalışma kabiliyeti var. Onlar, bu büyük davanın Anadolu'nun istikbal için ehemmiyetini anlamışlardır. Eski devirlerden itikal etmiş bu çapraşık acı davayı da bilgi ve memleket sevgisi; kani olduk ki, merhale merhale hallederiz.

Eskiden milyonlarca adam barındıran yerler

— Mersinin ticarî istikbal ve bir limana olan ihtiyacı hakkındaki görüşleriniz?

— Mersini, geniş bir refaha kavuşturacak bir istikbal beklemeye hakkımız vardır. Vaktile bu topraklar üzerinde kurulmuş büyük mamurelerin enkazı arasından geçtik. Aynı yerlerde, eskiden milyonlarca adam barınmış. İklim, o iklimdir. Toprak, o müstesna derecede verimli olan topraktır. Çiftçilik bilgisi, sulama işleri, servet arzusu birleşerek yeni nesiller, hıfkatın binbir lütfuna mazhar olmuş bu yerlerden yepyeni bir hayat çıkaracaklar...

Toros yamağlarından sahillere kadar gelen zeytinlikleri islah etmek lâzım.

Mısır topraklarından çok daha çeşitli mahsul veren bu yerleri, en fazla para getiren iç ve dış piyasalarda sürümü çok olan ağaçlarla ekinlerle donatacağız. Akdeniz havzası ve Akdeniz sahilllerinde en büyük medeniyetler kurulmak, yaşanamak, gelişmek imkânını buldular.

Her tarafta buna şahadet eden deliller karşımızda duruyor. Yeni nesillerin bilgisi, idaresi; muhakkak bize de bunu temin edecektir.

Bir şey daha aklı gelir: Adriyatik sahilllerinde, Fransanın cenup eteklerinde, Yunanistanda bir çok limanları ziyaret ettim. Bizim topraklarımız klâsik medeniyetlerin

toprağıdır. Şimdiye kadar sefalet olarak ne çektikse, bu; uzun bir gafletin neticesidir.

Ben, İçel her sahada uyanış halinde buldum. Çok uzak olmanın günlerde, kış mevsiminde bile, yaz günleri geçiren bu topraklar zenginleşen Anadolu'nun binlerce insanını kendisine çekebilir.

Otel, lokanta, yol yapıldıktan sonra burada tarih, eski eserler serveti de iklimin daimî baharile birleşerek yabancılar için de bir sehayat sahası olabilir. Dağlarımızdaki katran ağacı büyük bir servet kaynağıdır.

Liman meselesi, o epey karışiktır. Aşağıda Mersin'in büyük bir rakibi var. Tabiat orada hususî imtiyazlarla, buradan daha ziyade ticareti kendine çekmeye müsait bir köşe vücutde getirmiştir.

Zenginleşen İçelî bir gün, hükümetin de yardımıyla burada kendisine bir liman yapabilir. Bu ne vakit olur, kestirmek zordur.

Anadolu bir virane halinde

— Harp yıllarında Mersinde yapılan imarı yerinde buluyor musunuz?

— Anadolu, ucu bucağı olmanın korkunç, müstesna bir viranedir. Onun bir çok köşelerinde iç Afrika, iç Asya sefaleti vardır. Biraz evvel size bahsettiğim, eski büyük medeniyetlerin ortada bıraktığı muhteşem viranelerin etrafında köylerimiz, kasabalarımız bizi düşündürülecek ve utandıracak bir hal dedir.

Anadolu, Selçuk devrinde büyük bir umrana mazhar oldu. Selçuk Türkleri bir Fransız müsteşrikinin pek haklı olarak söylediği üzere; bu topraklarda eski Roma ve Firavunlar devresinde göze çarpan umrancılık gibi bir umran vücutde getirdiler.

Osmanlı devrinin Anadolu'da himmeti yoktur, bir şey yapmadı, diyemem. Fakat asıl emeklerimiz gönüllerine daha fazla ehemmiyet verdığımız Türkten başka halklarla meskûn topraklara gitti.

Hele inhitat devrimizdenberi Anadolu'yu büsbütün tükettik. Şimdi onunla meşgulüz. Toprağımızın her tarafından çekiç sesi, yani yapı sesi geliyor. Bir yeniden kurulmuş devrimdeyiz. Ve bugünkü ihtiyaçlara göre, Ben, Mersine geldiğimden itibaren, tamamen birbirinin zıddı olan iki telkin ortasında kaldım.

Bu vilâyette surf gösteriş için elzem şeyleri bir tarafa bırakarak, ikinci, üçüncü derecede ehemmiyeti olan inşaat yapılıyor. Bu inşaat aynı zamanda usulsüzdür. Kanunsuzdur, dediler.

Herkesi dinledikten sonra, vardığım kanaat şudur:

İçel toprakları üzerinde son derece hayırlı bir faaliyet vardır. En ehemmiyetliyi daha sonraya bırakmak, usullere karşı gitmek gibi, kusunların mevcut olabileceğini ka bul ediyorum. Fakat bu topraklarda en büyük acele ile bütün imkânları kullanarak, insanca yaşamamızın yolunu bulmalı idik.

Bu işe bir tarafından başlayacağız. Bu işe başlanmıştır. Yol yapılıyor. Mektepler kuruluyor. Elektrik santralleri yükseliyor. Kasabalara getirilen suların yollarını bitmek üzere gördüm. Klüpler açılmış ve büyük bir halkevi bitmek üzeredir. Vilâyetin muhtelif köşelerinde üç yüze yakın başlamış, yarıya gelmiş ve bitmek üzere bu nevi teşebbüsler var.

Siz genç bir münevversiniz. Benim neslim müddetini bitirmek üzeredir. Burada, cezbe halinde bu

umran hareketini yapan adamı, Vallyi günlerce yakından seyrettim. O da, bir kaç sene benden genç olmakla beraber benim neslime mensup olan bir kimsedir. Onu saran şartlar dahilinde çalışabilmek için, benim size halkevinde anlattığım sevdâ ve imana ihtiyac vardır. Biz, beş on sene zarfında kaybolup gideceğiz. Yeni nesiller, bu harp senelerinde yapılan mekteplerde okuyacaklar. Halkevinde, kendi aralarında yetişen büyük sanat istidatlarını hürmetle ve hayretle dinliyecekler. Binbir mihnetle yapılan klüplerde, yemek masaları etrafında toplanacaklar ve genç çiftler, şimdi dikilen ağaçların gölgesinde, tanzim edilen parkların yollarında birbirlerine tatlı sözler söyliyerek sevdâ rüyalarına dalacaklar.

Bugünkü mihnetleri çekenler için bu, yarının vadettiği en aziz mükâfattır.

Ben, şimdi halkevlerinin merkezi olan binayı yapmak için üç sene elimi her tarafa uzatarak dilen dim. Nereye gittimse, hattâ Roman yada şehitliklerin imarından başlayarak, halk hizmetleri için imkânın her yardımına elimi uzatmaktan çekinmedim.

Bu işi, kendi hayatında bilen bir adam kabile diyorum ki:

İçel topraklarında taşı taş üstüne koyan ve her adımda karşımıza çıkan umranı vücutde getiren el azizdir, mübarektir.

Bizden ayrılan topraklarda parti hayatı

— Gazetelerde demokrasi mefhumunu yaymaya çalışan yazıları ve hükümete karşı yapılan tenkitleri faydalı buluyor musunuz?

— Bir müddettir, Meclisimizde ve memleket gazetelerinde bir demokrasi münakaşası var ve hükümet işleri taraf tenkit ediliyor. Bunu, nasıl bulduğumu soruyorsunuz.

Size, bu çok etraflı mesele hakkında düşüncelerimin esasını söyleyeyim:

Eski Roma imparatorluğu yıkıldı. Ve bunun enkazı üzerinde bugünkü Avrupa kuruldu. Osmanlı imparatorluğu yıkıldı; onun enkazı üzerinde Macaristandan, Romanyadan başlayarak bugünkü Balkan devletleri ve bütün akınşark devletleri kuruldu. Bu toprakların Avrupa kültürü ile doğrudan doğruya alakadar olan kısımlarında demokrasi bizde olduğundan çok daha iyi şartlar dahilinde tesis etmiştir.

Ben, Romanyaya 1931 de gittiğim vakit, ilk hafta, kaç fırka mevcut olduğunu tesbit ettim. Adet tehlikeli bir nisbette yüksekti. Bir kağıdın üzerine 18 fırkanın ismini koyduk. Bunların çoğu kendi kendine dağıldı ve kayboldu.

Orada esaslı iki fırka vardır. Bu iki fırkanın tarihi, yeni ve müstakil Romanyanın tarihi ile beraber inkişaf etmiştir. Birisi Liberal, diğeri Çiftçi partisidir. Bu iki büyük parti birbirini ezmeden, nesillerdir yanyana aynı toprakta yaşayabiliyorlar. Her ikisi Romanya milletinin siyasi rühdünü muvafakiyetle temsil eder. İçerde bir tahakküm başgösterdi mi, dışarıdan bir yabancı istilâ, silâh kuvvetine dayanarak Romanyaya musallat oldu mu her iki partiyi, bu kuvvetlere, tehlikelerin hepsini pervasızca göze almış siyasi adamlara mahsus bir kanaatle milletin hürriyeti için mücadeleyle girmiş görürsünüz.

Mareşal Antonesku büyük Alman karargâhından Bükreşe her

dönüşünde bana şu cümleyi söyledirdi:

— Alman devlet reisi, Çiftçi partisinin reisi Maniu, Liberal Partisinin reisi Dino Bratyanun sıyan sız bir hale getirilmelerini benden talep etti.

Fakat, Alman Führerinin bu ısrarı, Mareşali, kendi vatanına hıyanet gibi telâkki ettiği böyle bir hareketi yapmaya ikna edemedi. Mareşal diyordu ki: «Büyük Romanyayı yapmış olan fırkaların reilerini ben nasıl hapsedebilirdim?» Şimdi aynı adamlar yeni istilâ kuvveti karşısında aynı ruhla çalışıyorlar. Bu iki parti Romanyanın mânevî en büyük müdafaa kuvvetidir.

Bulgaristanda da bir istilâ var. Bulgaristanda balta, münevverlerin ormanında haftalarca, aylarca mütemadî işledi, durdu. Aynı toprakta ölüm korkusunu hiçe sayarak eski Çiftçi partisi demokratlar ve sosyal demokratlar millî ruhu ve istiklâli kurtarmak için pervasızca mücadele ediyorlar.

Yunanistan ise, en eski partiler diyarındır. Orada eskidenberi gehirler devlet, adamlar birer partidir. 1820 ihtilâlinde sonra Yeni Yunanistan, eski Yunanistandaki iç parçalanma ve iç mücadele ruhunu kaybetmediğini tekrar gösterdi. Burada partisiz veya tek partili bir hayat tasavvur etmek ne yazık ki Yunan milletini ve onun tarihini tanımamaktır. Bir de altı partisi Macaristana bakınız ve onun son intihap zaferini düşününüz.

Size bir dakika, bir de kendi enkazımız üzerinde kurulmuş müslüman bir memlekettin bahsedeyim:

Mısır kastediyorum. Mısırdaki gün beş parti var. Birisi Elvafı, yani Zaglul Paşanın partisi. İkincisi Essaad, yani Ali Mahir Paşanın partisi; üçüncüsü Elmokram, yani Mokram Paşanın partisi; dördüncüsü Elahraridüsturiyun, yani Liberaux Constitutionnels. 5 incisi Elihvan. Bu son parti dinî bir esasa istinat eder. Henüz teşkilâtını ilân etmemiş olan partinin bir milyona yakın taraftarı vardır. Ve aralarında binlerce münevver bulunur. Demek ki, Mısır topraklarında da partiler yaşayabiliyor?

Atatürkün en büyük eseri

Bundan on altı, on yedi sene evvel Siird Mebusu Mahmut Bey, «Gazinin en büyük eseri hangisidir?» diye bir çok kalem adamlarına bir soru sormuştu. Bu soru bana da bir mektupla bildirdi. Verdiğim cevabı, o zaman kendi gazetesinde (Milliyet'de) neşretti. Ben, o cevabı ayrıca «Günebakan» ismini taşıyan kitabımda bir defa daha bastım. Cevabımın hülasası şudur:

(Gazi, en büyük eserini daha yapmamıştır. Eğer o, ölmeden evvel vücutte getirdiği cumhuriyeti eline emanet edebileceği cumhuriyetçi bir genç nesil yetiştirebilirse, en büyük eseri bu olacaktır.)

Türk milleti askerî ananeler içinde yetişmiş bir millettir. Emir veren, emir verebilmekten mesut olur. Emir alan, eğer karşısında kudretli, himmet sahibi, kendine güvenilebilir bir adam bulursa emir almaktan mesut olur. Biz, bu esaslî hususiyetimizle; eski Yunan ve eski Roma, Bizans kültürlerinin intişar ettiği topraklarda yerleşmiş olmakla beraber demokrasi yoluna en son giren milletlerden biriyiz.

Dünyaya karşı ahlâki taahhütlerimiz

Cumhuriyetin benzerini değil,

cumhuriyetin kendini aramak ve kendini bulmak, tarihimize ve dünyaya karşı ahlâki bir taahhüdümüzdür. Bu yolda yavaş yavaş ilerliyoruz.

Evvelâ, kendi aramızda murakabeyi, sonra ikinci bir fırkanın murakabesini idrak edebilirsek; 150 senedir Avrupalılaşmak için yaptığımız ihtilâllerin, sarfettiğimiz emeklerin ve aktığımız kanların hayırlı neticesi elimize geçmiş olacaktır.

Tenkit sesi; haksız, hattâ zalim olduğu yerde bile, hiç bir tenkit sesi yükselmekten çok daha faydalıdır. Meclis münakaşalarını ve gazetelerimizin tenkitlerini bu görüşle mütalâa ediyorum.»